

A megosztó genderelmélet

FORRÁS: PIXABAY.COM

A genderelmélet hallatán sokan arra gondolnak, hogy a kutatók a hagyományos társadalmi normák felrúgására törekszenek, holott igyekeznek visszaszorítani egyebek mellett a családon belüli erőszakot is. A társadalmi egyenlőségnek a férfiak éppúgy részesei, mint a nők. Szociológussal és pszichológussal jártuk körül a témát.

Az egyebek mellett szociológiát, pszichológiát, filozófiát, gazdaságot egyaránt érintő kutatási irányzat korántsem új keletű, gyökerei a 20. század elejére vezethetők vissza. A genderelmélet nagyjából egy évszázados múltra tekint vissza, ugyanakkor egyszerre tekinthetjük társadalmi mozgalomnak és akadémiai diszciplínának is. Simone de Beauvoir francia feminista és filozófus is írt a genderkutatás alapjairól, amelynek kapcsán 1949-ben könyvet is kiadott A másik nem címmel. Bár ekkor még nem használta a kifejezést, filozófiai alapjait ő határozta meg. Miért pont a gondoskodást, a kedvességet, az otthon összetartását tekintő nőies feladatnak, és mitől férfias a férfi, hogyan válhat és válik a női egyenjogúság egyszerre a férfiak javára is – többek közt ilyen kérdéseket boncolgattak a kutatók már a genderelmélet kibontakozásakor. A társadalmi és nemi egyenjogúságra alapozva jött létre az 1910-es években a szüfrasset mozgalom, amelynek aktivistái elérték, hogy a nők is szavazhassanak, alkalmazottként munkát vállalhassanak, illetve, hogy a felsőoktatásban is tanulhassanak. Az elmélet motorja tehát az Egyesült Államokban lépett működésbe: azóta sokkal több társadalmi problémát lefed, és korántsem csak a feminizmussal foglalkozik.

„A jelenkor nem a legmegfelelőbb a genderelmélet kutatóinak, rendszeresen éri erős bírálat a téma szakértőit, ami legtöbbször szélsőséges, megalapozatlan előítéletből fakad. Sokan nem tudják, hogy miről szól, hogy mindennapjainkat meghatározó problémákat boncolgatunk” – hívja fel a figyelmet Geambaşu Réka, aki a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem szociológia karán többek között genderelmélettel foglalkozó tantárgyat oktat. A téma kutatójaként leszögezte, azért használják az angol gender kifejezést, mert magyarul körülményesebb mindig a társadalmi nem kifejezést használni. Az egyetemi oktató elmagyarázta, minden ember rendelkezik a vele született biológiai nemével, de a későbbiekben életét a neme köré épített szerep kör, társadalmi normák, elvárások fogják meghatározni, amely már jóval túlmutat a biológiai nemén, ugyanakkor összefügg vele – ezt nevezik társadalmi nemnek. A genderelmélet egyebek mellett a társadalmi nemek közti egyenlőtlenséget, sztereotípiákat vizsgálja, azonban korántsem korlátozó-

dik a férfi-női egyenjogúság kérdéskörére: vannak szociológusok, pszichológusok, közgazdászok, akik vagy gyermekekkel kapcsolatos berögződésekkel foglalkoznak, vagy a munkaerőpiacon, illetve a tudományos életben kutatják a társadalmi egyenlőtlenségeket, másoknak a szexuális érdeklődés a szakterületük.

Az egyenjogúság a férfiakról is szól

Geambaşu Réka leszögezte, a genderkutatás a nemi-társadalmi különbségekről és nemcsak a nőkről szól, hiszen a szociális egyenlőtlenség a férfiakat is érinti. Éppen ezért a feminizmus jelensége mellett egyre népszerűbb és szélesebb körben kutatott téma a maszkulinitás is. Amíg a nők számára ugyanazért a munkáért számos európai országban kevesebb bért fizetnek, mint a férfiaknak, addig a fiúknak már kiskorban azt tanítják a szülők, hogy ők nem sírhatnak, mindig keménynek és érzelemmentesnek kell lenniük. A maszkulinitásvizsgálatok nem véletlenül foglalkoznak a teljes család eltartása miatti stressz súlya alatt jelentősebben szenvedő férfiakkal, akiknél gyakoribb a szív- és érrendszeri megbetegedés, mint a nőknél, illetve, hogy a születésnél várható élettartam még mindig rövidebb a férfiak esetében.

A szakember szerint Románia Európa-szinten bőséges alapanyagot kínáló kutatási terület: a nők alulreprezentáltak a politikai szférában, a bérres is igen nagy – a férfiak 10-20 százalékkal keresnek többet ugyanazért a munkáért –, illetve az elnőiesedett szakmák alulfizetettek, mint az ápolói, óvónői, tanítónői hivatás, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül a meg nem fizetett, otthon ellátott munkáját a nőnek a háztartásban, gyermeknevelésben. Ebben a tekintetben ugyanis számos családban még mindig az édesanyának jut a nagyobb szerep a munka mellett.

Ugyanakkor több múlt századi kutatás is arról szól, hogy amint megjelentek egy szakmában a nők, a férfiak fokozatosan elhagyták a terepet, a hivatás elnőiesedésével pedig csökkent a szakma presztízse és így a fizetés is. Nem csoda tehát, ha ma egy gépészmérnök, aki leggyakrabban férfi, jóval többet keres egy gondoskodói jellegű állást betöltő nőnél. Ezzel szemben ugyanakkor Norvégiában például a pedagógiai munka nagyon megbecsült és jól megfizetett a tanár/tanító nemétől függetlenül. Plesek Zoltán kolozsvári pszicho-

A genderkutatók a teljes társadalmi egyenlőségre és nem egyik-másik nem dominanciájára törekednek

lógus szerint azonban a helyzet sokkal árnyaltabb a száraz statisztikáknál.

„A jelenségek igazolhatóak számokkal, kimutatásokkal, viszont azt is figyelembe kell vennünk, hogy egy női alkalmazott, ha már anya, gyakrabban fog haza kéredzkedni, ha a gyermeke beteg, vagy szülői értekezletre kell mennie, ezért is kaphat kevesebb fizetést. Az ördögi kör megoldása talán az lehetne, ha egy férfi alkalmazott számára is természetesé válna, hogy apaként időnként ő kéredzkedik haza” – fogalmaz a pszichológus.

Új helyzet új rendszert kíván

Plesek úgy véli, az évszázadokkal ezelőtt kialakult patriarchális társadalmi rendszerek óta – amelyben az erősnek mondott, harccal, államigazgatással kapcsolatos munkákat a férfiak végezték, félreállítva, másodlagos szerepbe visszazsorítva a nőket – a nemi egyenlőség sokat javult a nyugati kultúrában, bár még mindig maradtak megoldatlan kérdéskörök. A pszichológus hangsúlyozta, hogy az értékéktől minősíthető feminizmussal is csínján kell bánni, hogy ne váljon kihasználható túlzássá: a maszkulinitás ugyanis még elég friss, nálunk nem túl ismert kutatási terület, amelynek az egyenlőség nevében egyre nagyobb teret és figyelmet kellene szentelni. Plesek Zoltán felhívta a figyelmet azokra a családayányokra, akik például kiszorítják a férfiakat a gyermeknevelésből, amelyeknek következtében nem lát egészséges férfimodellt a legkisebb családtagnak. Ugyanúgy hiányzik a férfi-modell az óvodai, kisiskolai képzésből, a felsőoktatásban azonban jelentősen nagyobb számban tanítanak férfiak – a társadalmi egyenlőség tehát mindkét nem azonos figyelembevételével és együttműködésével hozhat eredményt.

„Míg a családi logika elvárja, hogy a férfi jelentős anyagi alapot

termeljen a család számára, addig például egy gyermeket vállaló nő sok esetben jelentős problémákba ütközik, ha szülési szabadság után vissza szeretne térni egy magáncéghez dolgozni, mert közben elfoglalták a helyét, de az új munkaadót sem lehet csak úgy elbocsátani” – világít rá a téma összetettségére a pszichológus. Hozzátette, az a nő, aki nem vállal gyermeket, több energiát tud a munkájába fektetni, viszont őt esetleg a társadalom ítéli meg döntése miatt. Kiegészítette, a családot ellátó nők gyakran nem is a férfiakkal, hanem az önálló nőkkel vannak versenyben.

A genderelmélet másik ága a szexuális identitással, érdeklődéssel foglalkozik. Plesek Zoltán elmondta, máig vita tárgyát képezi, hogy pontosan milyen mértékben befolyásolják a genetika, illetve a társadalmi körülmények a homoszexualitás vagy transzszexualitás kialakulását. A pszichológus ezt is bonyolult kérdésnek tartja, hiszen van, akinél az erőszakos, agresszív, önkényes apa-

dalmi szinten elfogadott fogalmak és modellek kialakítása” – véli a szakember.

Nem minden rossz, ami új

Geambaşu Réka elmondta, bár alapvetően pacifista ideológia, mind népi, mind politikai el len-szenv is kialakult a gender ideológia val szemben, mivel a kutatók kényelmetlen kérdéseket tesznek fel, amelyek már berögzült, megszokott társadalmi berendezkedéseket vesznek górcső alá. Számos európai országban éppen a gender kutatók munkája révén érték el, hogy a hatóságok komolyan vegyék a családon belüli erőszakot.

Mint minden elmélet, a genderkutatás köré is számos mozgalom épül, amelyek szintjén előfordulhatnak túlkapások, bár nem ez a jellemző. Sokakat megbotránkoztatott egy svéd óvodáról terjedő hír, amelyben kiderült, hogy a pedagógusok nem használják a nemre utaló személyes névmásokat, és igyekeznek a nevelés tár-

Bár alapvetően pacifista ideológia, mind népi, mind politikai ellenszenv is kialakult a genderideológiával szemben, mivel a kutatók kényelmetlen kérdéseket tesznek fel.

kép miatt alakulhat ki, hogy később elfordul a hagyományos családi modelltől.

„Az ókori Rómában nem tekintették társadalmi problémának a homoszexualitást, ma azonban nem természetes jelenség. A probléma és elutasítás leginkább abból fakad, hogy két teljesen különböző helyzetet akarunk egymásra erőltetni, nevezetesen a hagyományos család fogalmát a meleg párok alkotta családdal. Itt nem a melegjogokról van szó, hanem két összeegyeztethetetlen sémáról, így a jó megoldás nem a régi fogalom kiterjesztése lenne, hanem új tár-

gyi környezetet nemsemlegessé tenni. Vannak, akik szerint ez későbbi összezavarodottsággal járhat, azonban a szociológus hangsúlyozza, hogy ez egyetlen példa, amely nem általánosítható. A szakember szerint a genderkutatók célja, hogy rávilágítsanak egy problémára, a megoldáshoz azonban mind a politikának, mind az átlagpolgárnak hozzá kell járulnia. A szociológus Izlandot hozta fel pozitív példaként, ahol számos jogi rendelkezés szabályozza a társadalmi egyenlőséget.

KÁDÁR HANGA